

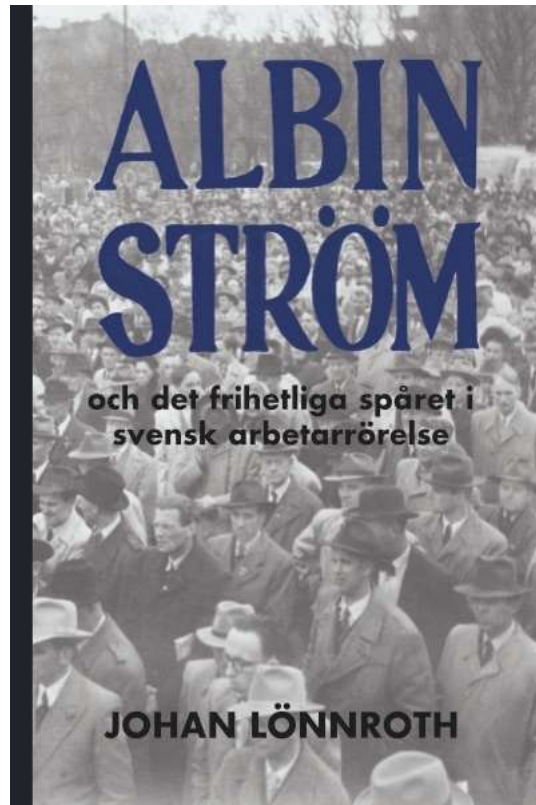
Ur *Röda Rummet* 1-2014

Håkan Blomqvist

Den egenartade agitatorn

Om boken:

Johan Lönnroth: *Albin Ström och det frihetliga spåret i svensk arbetarrörelse*. Bokförlaget Korpen, 2014

”Att försöka återupprätta Albin Ström är mitt första motiv för att skriva denna bok.” Det förklarar Johan Lönnroth, tidigare ledande vänsterpartist, riksdagsledamot och vice ordförande, i sin biografi över den en gång så framträdande och bullrige vänster-socialisten. Håkan Blomqvist synar Lönnroths försök och placerar det även i ett större perspektiv med arbetarrörelsens historia som fond

Albin Ström, det var den fattige torparsonen från Dalsland, gestaltningen av en svensk rebellisk arbetarradikalism som trängde ända upp i riksdagspolitiken med sin antimilitarism och sitt okuvliga överhetstrots. Men som maldes ner till en slags politisk rättshaverist när efterkrigsvärlden formades av storskaliga statliga lösningar och maktblock. Lönnroth vill genom Ströms livsgärning följa ”det frihetliga spåret i svensk arbetarrörelse”, ett spår han menar handlar om arbetarklassens – och människans – frigörelse genom självverksamhet, jämlikhet och demokratiskt fritänkande. ”Hans idéer var helt omöjliga för sin tid”, skriver Lönnroth, men tror på den frihetliga socialismens seger om ett eller annat århundrade. Och den dagen, hoppas han, ”skall en liten del av äran ges åt Albin Ström. ”Säkert, men också en stunds eftertanke över alla de radikaler som gick ut i livet för stridbara framtidslösningar men inte förmådde orientera sig i en förändrad samtid och förväxlade sin egen person – med politisk strategi. Den biografiska historien i korthet:

Ströms livsväg

Albin Ström född 1892 i en backstuga i byn Ånimskog, Dalsland. Fadern, fattig bonddräng, tidigare rallare från Hälsingland, modern torpardotter och piga – av fyra syskon en ”oäkta” syster och en lillebror död vid sex års ålder. Duktig i skolan med en fritänkande och därav sedermera avskedad lärare. Från tolv års ålder dräng för att bidra till familjens försörjning och vid arton till sjöss som lättmatros. Från 1913 – året före världskrigets utbrott – värnplikt vid flottan. Två år senare arbetare på SKF i Göteborg, fackligt organiserad syndikalist, nykterhetsvän och aktiv i Olskrokens socialdemokratiska ungdomsklubb.

Ström tillhörde den radikala antimilitaristiska generation som 1917 bröt med det socialdemokratiska moderpartiet och våren samma år bildade ett nytt socialdemokratiskt vänsterparti. När detta anslöt sig till kommunistiska internationalen och senare splittrades, följde Ström 1923 de så kallade Vennerströmarna tillbaka till socialdemokratin. Han hade då bildat familj, under flera år jobbat som stuveriarbetare i Göteborgs hamn och studerat inom folkbildningen. År 1924 valdes han som byggnadsarbetare in i styrelsen för den socialdemokratiska arbetarkommunen och till ordförande i Grov- och Fabriks avdelning 49. Den skulle bli basen för hans ledande roll inom Göteborgs arbetarrörelse. Invald i stadsfullmäktige 1926, och två år senare ordförande i Fackliga Central med över 36 000 medlemmar, valdes han till riksdagsledamot med massivt stöd från Göteborgs arbetarväljare. Han uteslöts under tumultartade former ur socialdemokratiska partiet 1934 – formellt för oegentligheter vid ett kongressval, i verkligheten för sin oppositionella vänsterkritik av byråkratiska privilegier, toppstyre och S-regeringens ”kohandel” med Bondeförbundet.

I spetsen för flera tusen socialdemokratiska Göteborgsarbetare anslöt han sig till de icke-stalinistiska så kallade Kilbomskommunisterna som kastat loss från Moskva. Under namnet Socialistiska partiet skulle den sammanslagna partibildningen utgöra huvudkraften till vänster om socialdemokratin fram till 1937 då den börjat falla sönder under trycket av socialdemokratin och kommunisterna. När dess ordförande Nils Flyg tog ställning för Finlandsfrivilliga 1940 och orienterade sig mot Hitlertyskland bildade Ström ett litet vänstersocialistiskt parti med bas i Göteborg. Som partiledare och redaktör för tidningen Arbetarposten upprätthöll Ström sin formation – till sist närmast som ett enmansparti med en handfull trogna – fram till sin död 1962. I Göteborgs arbetarklass levde länge minnet av Albin Ström som den ständige rebellen och oöverträffade folktalaren, som aldrig övergav sin klass och ”småfolkets” frågor när andra klättrade uppåt och blev till välmående män i välfärdsstaten.

Göteborgs arbetarradikalism

För dem som är intresserade av Göteborgs arbetarhistoria och en av den svenska arbetarradikalismens profiler, har Johan Lönnroth utfört en verklig kulturgärning, inte bara för att Albin Ströms levnadsteckning saknats i berättelsen om svensk arbetarrörelse. I skildringen av Ströms politiska liv speglas också det personligas villkor i arbetarklassens Göteborg – från mellankrigsårens massarbetslöshet och bröduppror till föråldrade bordsskick på tröskeln till det nya samhället. Här är exercishuset på Heden där Ström och hans nyblivna hustru hyrde ett bås för tio kronor i veckan, tidningen Minaretens kamp mot ”straffskola” för en våldtagen flicka, en mätares arbetsuppgifter, den moderna teknikens – högtalarens – debut på Heden under Ådalsprotesterna 1931, etc. Och Ströms personliga egenheter, från den betydande kroppsvikten till försöken att förställa sin röst i telefonen på Arbetarposten – för att ge intryck av en större redaktion.

I första rummet är det dock falangerna, intrigerna och striderna i den göteborgska arbetarrörelsen som rasar över sidorna. Kommunister och socialdemokraterna, vännerströmarna och höglundarna, sillénarna och kilbomarna, Linderot, Senander, Holmberg, Cirkus Sjumän och Ilban Lortskvätta. Men framförallt är det strömmarna mot dahlströmmarna – Albin Ströms respektive Axel Dahlströms anhängare – kanske bäst beskrivna som arbetarvänstern och tjänstemannahögern inom Göteborgs socialdemokrati. Med stormiga möten, polariserade val med anklagelser, utslutningar och splittringar – till enorma kostnader av politisk och personlig energi.

Det hela vore lätt att parodiera som bara sektuppgörrelser och personstrider. Om nu socialismen var produkten av en så oemotståndlig och historiskt nödvändig process, borde inte vägen då varit bredare och mer öppen för många olika vägval? Istället tycks den kommunistiska rörelsens mentalitet, så klassiskt skildrad en gång av Arthur Koestler, ha brett ut sig över hela arbetarrörelsefältet: ”Partiets kurs är snävt utprickad, likt en smal bergsstig. Minsta felsteg åt höger eller vänster störtar dig ner i avgrunden.”

Frihetligt spår

Men Lönnroth vänder inte de stridande ryggen utan försöker förstå det hela som uttryck för en process där ett tidigt frihetligt spår i svensk arbetarrörelse efterhand ”klämdes till döds” mellan socialdemokrati och kommunism. Den frihetliga traditionen, tror han med en klassisk förklaring, kan ha utvecklats historiskt ur frånvaron av en stark svensk feodalmakt vilket möjliggjorde lokala självstyren och ett bondefrisinne. I den unga svenska arbetarrörelsen stod frisinnet högt i kurs, inte minst hos framträdande agitatorer som Fabian Månsson. Idétraditionen brukar beskrivas som antiauktoritär och demokratisk i socialliberal anda. Hit hör motstånd mot monarkin, militär kadaverdisciplin och elitvälde, självhjälp istället för statlig överhetsmakt, individualism mot undersåtlighet. ”Båd stat och lagar oss förtrycka”, som det hette i Internationalen. På det personliga planet handlade det om att stå upp för sin sak, bilda sig en självständig mening och inte bara följa med strömmen. ”Bøj din nacke för ingen”, var ett av socialismens tio budord i den socialistiska sagostunds-rörelsen vid förra sekelskiftet.

Lönnroth tar sig tyvärr inte utrymme att mer ingående reda ut vad det frihetliga spåret skulle ha bestått i. Syndikalismen eller den så kallade ungsocialismen berörs i sammanhanget knappast ens marginellt. Det blir det socialdemokratiska vänsterpartiets ”demokratiska grundlag” från 1917, Carl Lindhagens skapelse, som får bilda matris för hur den frisinna idéen tänktes realiserad inom rörelsen själv: ingen ordförande eller ledarmakt, inga tvingande majoritetsbeslut, total öppenhet och fri diskussion. När det handlar om själva samhällsutvecklingen nämns arbetarrådstanken 1917 och Wigforss’ tidiga idéer om gillesocialism. Men annars är det just främst genom Albin Ströms personliga gärning läsaren

tänks få syn på och bilda sig en förståelse av det genom 1900-talshistorien övervuxna spåret. Ströms vägran att acceptera partidisciplin uppifrån inom såväl socialdemokratin som hos kommunisterna. Hans personliga erfarenheter som mätare för byggnadsarbetarna med viss egenmakt över prissättningen. Engagemanget för svaga och utsatta individer, drabbade av övergrepp, sjukdom eller skatteskulder. För att inte tala om ett liv av slit i folkrörelser på olika nivåer – liksom hans öde att av egen kraft driva en tidning och ett litet parti genom decennier. För Lönnroth gestaltar därmed Ström den frihetliga tanken – politiskt uttryckt genom frenetiskt motstånd mot både det borgerliga klassamhället, stalinistisk kommunism och socialdemokratisk statsbyråkratism.

Svarslöshet

Det är spännande, lärorik och bitvis gripande läsning (bortsett från något sakfel om Nils Flyg, förstås). Men också i avsaknad av svar på både stora och små frågor. Varför klämdes det frihetliga ihjäl? För att socialdemokrati och kommunism blev dominerande alternativ. Jamen, varför blev det så? För att Ström och andra besegrades... Berättelsen fullkomligt ropar efter svar, eller förslag på tolkningar. Den handlar om ett 1900-tal av de imperialistiska blockens världskrig med hundratals miljoner offer och raserade världar – både materiella och andliga. Den unga arbetarrörelsens frigörelsekamp för ett samhälle där, med manifestets ord ”var och ens fria utveckling är förutsättningen för allas fria utveckling”, banade sig fram i samhällen av tätande statlig makt och storskaliga industriella och samhällseliga lösningar. Världskrigen visade vad koncentrationen, den övergripande kontrollen och styrningen förmådde åstadkomma, världskriserna vart laissez-faire tycktes leda.

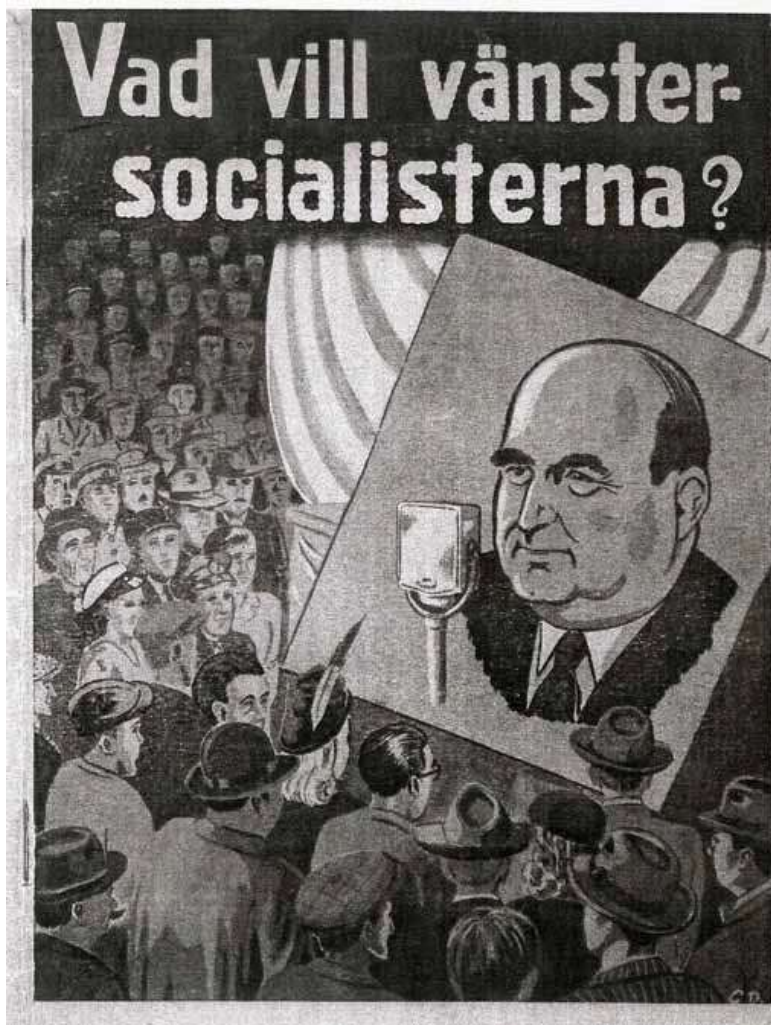
Medan socialdemokratin med stöd av väldiga folkrörelser ryckte fram mot statlig makt i det borgerliga samhället gjorde kommunisterna sig till verktyg för vad de såg som arbetarklassens egen statsmakt i öster. De båda riktningarna stred om inflytande och erövring inom det som gavs av den industriellt drivna utvecklingsväg vilken präglade 1900-talets Europa. Inte bara för att de hade gått den marxistiska kursen om den materiella produktionens avgörande betydelse för den samhällseliga överbyggnaden och hur produktionsförhållandena någonstans längs vägen måste anpassa sig till produktivkrafternas utveckling. Utan för att de reallt möjliga lösningarna på fattigdom och maktlöshet – ja, för att återvända till Ström – på bostadsbrist, spårvägslinjer och paratyfus låg i stora övergripande lösningar. Kunde självverksamhet, egenförvaltning, platt demokrati och individualism förenas med den storskaliga nödvändigheten? Kring det brottades många riktningar inom arbetarrörelsen, från radikala socialdemokrater av den unge Wigforss' typ till titoistiska kommunister och trotskister – för att allmänt besegras. Medan andra lät sitt medvetande bestämmas av det samhällseliga varats hårda logik och blev till centraliseringens och de stora lösningarnas lydiga – ofta entusiastiska – systemarbetare. Andra, som Ström, anarkistiska och syndikalistiska riktningar, förnekade motsättningen och marginaliserades. Några kunde leva kvar som en slags arbetarrörelsens dåliga samvete, andra dog ut med sina bärare.

Stockholmssyndromet

Kanske är det Lönnroths starka personliga identifikation med Ström som får skildringen att i hög grad bortse från andra inslag i historien av betydelse för biografien. (Lönnroth tycker rentav att han själv och Ström – som han genomgående benämner bara med förnamnet ”Albin” – på något sätt liknar varandra rent personligen, en hårdsmält tanke. Det är svårt att ens tänka sig något mer omaka än den intellektuelle och lyhörde akademikern med bildad bakgrund, och Ströms hundrakilos slugger från den fattiga backstugan). Ja, Lönnroth tycks – likt många av åhörarna på Heden när det begav sig – ha fångats av Ström, men här genom biografieringens ofta återkommande Stockholmssyndro. Att komma så nära en svårt baktalad och smäddad person, ta del av dennes glädjeämnen och sorger, förhoppningar och inre vilja,

bidrar gärna till overseenden. Inte så att Lönnroth alls döljer Albin Ströms politiska öde som rabiater folkhemsmotståndare och skattegnällare efter kriget, men slutfasen av Ströms gärning matas förbi utan egentlig förklarande och kritisk eftertext.

Hur det "frihetliga spåret" i ideologisk mening faktiskt ruttade hos Ström – men också hos den svenska syndikalismens 1950-tal – kan kanske hjälpa oss att förstå varför nästa vänstervåg under 1960- och 70-tal så lätt kunde annekteras av nystalinism och diktaturanhängare. Några vettiga minnen av "vänstersocialister" ur Ströms generation hade inte levt vidare.

Den som till äventyrs snubblade över gamla nummer av Arbetarposten kunde förbryllad läsa om jordbruksnämndens "BAKTERIEKRIG mot svenska folket", regeringens tjugoåriga "myntklippningspolitik" (inflation), "sossetanternas livslögn" och "slickepinnen Erlander" bland artiklar om stöd för det östtyska arbetarupproret mot stalinismen 1953 och åt västsidan under Koreakriget.

I de gallsprängda molnen av anklagelser mot "äckliga strebrar", skatteutplundring, taxeringsmän, "penningförfalskare", "rättsrötesump" och "Krängel-Sverige" skymtar ett annat viktigt inslag i den unga svenska arbetarradikalismen, vurmen för Nietzsches övermänniskoideal. Det ska inte förväxlas med nazismens rasbiologi utan löpte samman med frisinnet i dyrkan av den dådkraftige – oftast mannen – som vågade resa sig upp mot överheten och bana sin egen väg, övertygad om att ha rätten på sin sida. "Låt oss gå ut som unga Gudar!", manade Zäta Höglund de socialistiska ungdomarna i början av förra seklet.

Arbetarrörelsekulturens poesi, sånger och berättelser smockfylldes av dessa män som trotsigt höjde sig över mängden. Albin Ström sågs av sina anhängare – och säkert av sig själv – som en av dem. I Arbetarpostens agitation mot karriärister, klättrare och ”magsocialister” är det ynkyggen och anpassningen som oavbrutet häcklas. ”Moraliskt ryggmärgslidande är en av nutidens svåraste andliga sjukdomar”, rasar Ström. Det är ”hjordmänniskan” som härskar, förbannar tidningen, ”man får leta med ljus och lykta efter en individ om vilken man kan säga: ’Han är en man!’”. Lyckligtvis tyckte sig tidningen ha funnit honom.

Generationers erfarenheter

Kombinationen av frisinnet och det unga gudaidealet bidrog till Ströms oförmåga att orientera sig och göra avtryck i den värld som förändrades inför hans allt blindare ögon. Det frihetliga spåret förvandlades till vanmäktiga besvärjelser inför den framväxande välfärdsstaten med dess byråkratiska kollektivism och tjänstemannastyre.

Med Folke Fridell hatade han den nya epokens tidsstudiemän, ”maskinålderns vita fåglar som häckar i våra råtthål. Vi betraktar dem som asgamar på rov.” Med Harry Martinsson fruktade han motorismen och blev ”rädd för varje människa som uppträder klädd i maskin.” Det var som en hes viskning av något som en gång tillhörde den svenska arbetarradikalismen, när han 1961 höll sitt sista förstamajtal på Heden inför något tiotal trogna där mångtusentals förut lyssnat.

Det är i detta något Lönnroth tycker sig finna ett igenvuxet spår att följa, men inte alltid lyckas leda läsaren igenom Ströms egen buskvegetation. Att spåren av det frihetliga är värda att friläggas när de stora välfärdssystemens baksidor lämnat garden öppen för en lång period av borgerliga lösningar, är rimligt. Men hur självförvaltning och jämlik gräsrotsdemokrati ska kombineras med övergripande system och lösningar, är fortfarande olöst. Här finns emellertid generationer av socialister och revolutionärer världen över som försökte ge svar, både i praktik och teori – från arbetar- och soldatrådens dagar efter första världskriget, över spanska jordbrukskommuner, jugoslavisk arbetarkontroll och latinamerikanska folkkommittéer till våra dagars sociala rörelser och försök till klimatanpassade självförsörjningar. Det är reservoarer av erfarenheter att utvinna och utveckla för den nutida arbetar- och folkrörelse som ska klimatombygga vår planet.

När Ström drog sitt sista andetag en sommardag 1962 hade tiden för länge sedan dragit vidare. Det var midsommarafton, rekordår och ett välfärdsbygge på väg mot zenit. Inte många mindes längre vad han egentligen hade representerat när svensk arbetarrörelse trettio år tidigare banat sig fram mot makten. Det skulle ta ännu ett halvsekel innan någon påminde oss.

Lästips – Albin Ström på marxistarkivet

[Vad vill Vänstersocialisterna.](#) (1947)

[Är kommunismen radikal eller reaktionär?](#) (1947)

Arvid Olsson: [Politiskt lönnmordsförsök](#) (1934) – Om Ströms uteslutning ur SAP